

Vlaanderen
is milieu

Checklist voor leefbare steden & gemeenten

Colofon

Verantwoordelijke uitgever

Bernard De Potter
Administrateur-generaal Vlaamse Milieumaatschappij
Dokter De Moorstraat 24-26, 9300 Aalst
Tel. 053 72 62 10 - info@vmm.be
www.vmm.be

Beeldmateriaal

VMM

Publicatiedatum

Oktober 2024

Depotnummer

D/2024/6871/029

Inleiding

De leefbaarheid van een stad of gemeente bepaalt het welzijn van de inwoners en draagt bij tot een duurzame toekomst voor ons allemaal. Steden en gemeenten kunnen het verschil maken via hun milieu- en klimaatbeleid. In onze vorige brochure 'Succesfactoren voor leefbare steden en gemeenten' bundelden we de belangrijkste lokale milieu-uitdagingen, samen met de succesfactoren om de leefbaarheid te vergroten.

In deze praktische leidraad zetten we de nieuw verkozen lokale besturen op weg om de belangrijkste actiepunten rond proper water, zuivere lucht en effectieve klimaatadaptatie vast te leggen in hun milieu- en klimaatbeleid. Hier vind je een concreet stappenplan om te doorlopen en vast te leggen in de Beleids- en beheerscyclus (BBC). Voor elk van de vier elementen in het stappenplan, stellen we enkele kernvragen. Heb je een antwoord op alle vragen? Dan kan je de belangrijkste acties afvinken in de checklist.

Stappenplan:

1. Wat zijn de uitdagingen voor de gemeente?
2. Implementeer succesfactoren in het beleid
3. Inspiratie voor jouw acties
4. Creëer een draagvlak

Lees de vorige brochure ['Succesfactoren voor leefbare steden en gemeenten'](#)

STAP 1:

Wat zijn de uitdagingen voor de gemeente?

Elke gemeente is uniek. Om een beleid op maat te voeren, moet je weten wat de uitdagingen zijn op jouw grondgebied. Start dus met een nulmeting. Analyseer daarvoor de huidige situatie. Wat zijn de grootste uitdagingen van milieu en klimaat in de gemeente?

De VMM biedt verschillende tools aan die een duidelijk beeld geven van de sterke en zwakke punten in de buurt.

Stel jezelf deze vragen:

- ☛ Hoe is het gesteld met de luchtkwaliteit in je gemeente?
- ☛ Wat zijn de knelpunten rond waterkwaliteit in de buurt?
- ☛ Is je stad of gemeente klimaatbestendig? Welke wijken zijn kwetsbaar?

Checklist:

- ✓ Verdiep je als stad of gemeente in de [beschikbare luchtkwaliteitsdata](#) of gebruik de screeningstool lucht die we lanceren in het voorjaar van 2025. Volg de [kwaliteit van de waterlopen](#), grondwater en gegevens over het afvalwater op in je grondgebied. Verken alle beschikbare **informatie op vmm.vlaanderen.be**.
- ✓ Ga via de [klimaatadaptatietools](#) na wat klimaatverandering betekent voor jouw gemeente. Wil je advies bij een effectief klimaatadaptatiebeleid? Contacteer onze **lokale adviseurs klimaatadaptatie**.
- ✓ Met een **meetcampagne** krijg je inzicht in de lucht- of waterkwaliteit. Zo neem je meer gerichte maatregelen voor een impactvol beleid. Het kan ook helpen om burgers te informeren over de situatie in hun buurt. [Vraag een meetcampagne aan](#) bij de VMM. We informeren je graag over de mogelijkheden en de kostprijs.
- ✓ Breng met deze kennis de mogelijke **knelpunten** in kaart: bijvoorbeeld lokale broeikasgas- en luchtemissies of aandachtspunten in het rioleringsstelsel. Stippel gericht plannen of maatregelen uit.
- ✓ Vergelijk de huidige situatie met de **gewenste situatie** op basis van de succesfactoren.

STAP 2:

Implementeer in het beleid

Een leefbare gemeente is het resultaat van een dynamisch beleid. We vertalen inzichten uit stap 1 naar visies voor het lokale beleid. Die zijn de basis voor een concreet plan om de milieu- en klimaatdoelstellingen van je gemeente te realiseren.

De grootste uitdagingen vragen een langetermijnvisie in een meerjarenbeleid. Betrek alle belangrijke partners bij het plan van aanpak. Implementeer de plannen in de bestuursakkoorden en de meerjarenbegroting. Zo zijn er voldoende middelen om de plannen uit te voeren.

*Kan je een knelpunt meteen aanpakken met een concrete actie?
Ga dan naar stap 3.*

Stel jezelf deze vragen:

- ☛ Hoe werken we naar zuivere en gezonde lucht in onze gemeente?
- ☛ Hoe verbeteren we de waterkwaliteit van onze waterlopen?
- ☛ Hoe maken we werk van een klimaatbestendige toekomst voor onze gemeente?

Checklist:

- ✓ Stel **concrete doelstellingen** op voor een betere luchtkwaliteit en draag bij aan de doelstellingen van het [Vlaams luchtbeleidsplan 2030](#). Baseer je hierbij op de resultaten van je analyse. Laat je inspireren door succesvolle voorbeelden van andere gemeenten op [‘Samen voor Zuivere Lucht’](#). Meer uitleg over lokale mobiliteitsmaatregelen lees je in het [rapport ‘Standaardeffecten lokale mobiliteitsmaatregelen op luchtkwaliteit’](#). Deze doelstellingen giet je, samen met de concrete acties voor het plan uit stap 3, in een lokaal **luchtbeleidsplan** en de bestuursakkoorden.
- ✓ Gebruik een **mobiliiteitsplan** en de **ruimtelijke ordening** om verkeer in dichtbevolkte gebieden te verminderen en ruimte te creëren voor groenbuffers en luchtcirculatie. Hou hierbij het principe van de 15-minutenstad in het achterhoofd. Alle inwoners bereiken zo binnen een kwartier wandelend of fietsend de noodzakelijke voorzieningen en diensten. Een leidraad hierbij is de [brochure ‘Gezonde leefomgevingen creëren: focus op luchtkwaliteit’](#).
- ✓ Ga samen met de (Vlaamse) partners aan de slag met de uitdagingen in de [stroomgebiedbeheerplannen](#), **de integrale plannen voor water**.
 - » Engageer je als lokaal bestuur voor een **gebiedsgerichte samenwerking** om de waterkwaliteit en waterbeschikbaarheid te verbeteren.
 - » Neem het voortouw bij de realisatie van **zoneringsplannen**. Zorg voor een duidelijke visie en degelijk financieringsplan om de gestelde **reductiedoelen of andere relevante doelstellingen, zoals de zwemwaterkwaliteit**, te halen. Implementeer de financiering van rioleringsaanpassingen en herinrichting van het openbaar domein in de meerjarenbegroting. Met een strategische inzet van de beschikbare middelen, inclusief het aanvragen van mogelijke subsidies, zorg je voor een gestructureerde aanpak. Zo vervul je **de verplichtingen uit het besluit van 23 februari 2024**.
 - » Maak een **erosiebestrijdingsplan** op. Vraag als dat kan een bijhorende **subsidie** aan.
- ✓ Weet je waar de kwetsbare wijken en gebieden liggen, dan kan je concrete klimaatadaptieve acties opnemen in een lokaal **klimaatadaptatieplan**. Gebruik de interactieve [klimaatadaptatietools](#) om acties te plannen voor uitvoering in de bestuursakkoorden. Deze visie, het plan van aanpak en de monitoring van de resultaten leg je vast in een lokaal actieplan voor het [Lokaal Energie- en Klimaatpact](#).
- ✓ Een integrale watervisie maakt het grondgebied klimaatbestendiger. Gebruik je **hemelwater- en droogteplan** om concrete maatregelen rond wateroverlast, waterschaarste en droogte op te nemen in het nieuwe bestuursakkoord.

STAP 3: Inspiratie voor jouw acties

Met de kennis en planning uit stap 1 en 2 gaan we van visie naar actie: wat zijn concrete, uitvoerbare acties op het terrein? Schenk aandacht aan remediërende, activerende en proactieve maatregelen.

INSPIRATIE VOOR MAATREGELEN IN ANDERE GEMEENTEN?

Surf naar [Samen voor Zuivere Lucht](#) of scan de QR-code.

Stel jezelf deze vragen:

- ☛ Welke concrete acties rond luchtkwaliteit kan ik als gemeentebestuur in de volgende legislatuur uitvoeren?
- ☛ Hoe kan ik actie ondernemen tegen wateroverlast?
- ☛ Wie kan me helpen of inspireren bij het uitwerken van projecten zodat deze klimaatadaptiever zijn?

Checklist thema luchtkwaliteit:

- ✓ **Impact** van mobiliteit en ruimtelijke ordening op lokale luchtkwaliteit:
 - » Beperk het aantal parkeerplaatsen in het centrum en voorzie randparkings. Neem parkeernormen op bij bouwvoorschriften.
 - » Gebruik de informatie die lokale verkeerstellingen je kan opleveren en verwerk dit in je mobiliteitsplan.
 - » Richt verkeersvrije/-arme straten of wijken in.
 - » Introduceer een circulatieplan of schoolstraat.
- ✓ **Uitstoot beperken** en streven naar **zero-emissie**:
 - » Zet in op emissievrije logistieke distributie in jouw gemeente.
 - » Zet in op emissievrije werven, door de nodige voorwaarden op te nemen in het vergunningenbeleid. Neem bijvoorbeeld in voorschriften voor (bouw)werken voorwaarden op rond het gebruik van elektrische generatoren in plaats van dieselgeneratoren.
 - » Besteed bij het toekennen van vergunningen aan bedrijven, aandacht aan de impact op de lokale luchtkwaliteit. Leg waar nodig stofbeperkende maatregelen op.
 - » Geef het goede voorbeeld: een milieuvriendelijk wagenpark met zero- emissie voertuigen en meer publieke laadinfrastructuur. Gebruik de [FleetTool](#) om de milieuvriendelijkheid van de gemeentelijke vloot op te volgen.
 - » Vermijd dieselmotoren en tweetakttoestellen voor groenonderhoud.
- ✓ Doordacht omgaan met **verwarming en houtstook**:
 - » Breng het aantal kachels in de gemeente in kaart om een zicht te krijgen op de houtstookproblematiek in jouw gemeente.
 - » Schrijf gemeentelijke reglementen uit rond houtstook, neem dit mee in bouwvoorschriften en behandel hinderklachten degelijk. Meer informatie en tips vind je op '[Hout het gezond](#)'.
 - » Faciliteer alternatieven voor burgers (zoals een warmtenet of subsidies voor warmtepompen) om hun huis te verwarmen en zet zo in op een bewuste gedragsverandering. Geef zo het goede voorbeeld.

Checklist thema waterkwaliteit:

- ✓ Inzetten op **rioolbeheer**:
 - » Neem je het rioolbeheer zelf in handen, ga dan na welke projecten het hoogste rendement en de grootste impact op de waterkwaliteit hebben, en prioriteer op basis hiervan de nog uit te voeren saneringsprojecten.
 - » Prioriteer de gekende knelpunten op je rioleringsstelsel en onderneem actie om deze te remediëren.
 - » Zet in op een adequaat beheer van het gemeentelijk saneringsnetwerk met een proactief assetmanagement.
 - » Schenk aandacht aan de overstorten op je grondgebied en hoe de werking concreet kan verminderd of verbeterd worden door in te zetten op afkoppelingsprojecten.
 - » Maak als rioolbeheerder werk van de plaatsing van (prioritaire) Individuele Behandelingsinstallatie voor Afvalwater (IBA's) in je gemeente en bied jouw burgers de collectieve plaatsing en –beheer aan.
 - » Koppel klimaatadaptieve opportuniteiten aan rioleringswerken, zoals bijvoorbeeld ontharding, aanleg van een tuinstraat of een ondergronds bufferbekken. Zo verbeter je de waterbergingscapaciteit.
 - » Werk mee aan de verdere uitwerking van AWIS als hét platform voor gebiedsdekkende informatie over de saneringsinfrastructuur in Vlaanderen.
 - » Stem de vergunningverlening o.a. af op de te halen doelen in de waterlopen.
 - » Durf te handhaven: heel wat woningen zijn nog niet aangesloten op de riolering terwijl deze wel in de straat aanwezig is. Hier geldt aansluitplicht, dit staat los van een lozingsaanvraag of omgevingsvergunning.

- ✓ Werken aan **proper water**:
 - » Denk na over lokale projecten om de waterkwaliteit te verbeteren in de waterlopen in je gemeente. Werk concrete projectvoorstellen uit. In de valleigebieden loont het om aandacht te hebben voor maatregelen die de biodiversiteit en het waterbergend vermogen bevorderen. Laat je inspireren door projecten van '[Levend Water](#)'.
 - » Blijf geïnformeerd over (nieuwe) projectoproepen van de Vlaamse Overheid en dien je projectvoorstel in. Misschien kan je zo (extra) financiële middelen krijgen om je project te realiseren.
 - » Stem de vergunningverlening bijvoorbeeld af op de te halen doelen in de waterlopen en durf de vergunde normen in de geldende omgevingsvergunningen te handhaven.

- ✓ **Waterbeschikbaarheid bewaken en wateroverlast beperken**:
 - » Verhoog de waterbeschikbaarheid door water beter vast te houden en te laten infiltreren. Zet hiervoor in op natte natuur en groenblauwe inrichting. Voer ook het gemeentelijk hemelwater- en droogteplan uit.
 - » Hou bij het behandelen van aanvragen voor grondwaterwinningen en bemalingen rekening met de [adviezen van de VMM](#) en de generieke principes in de stroomgebiedbeheerplannen. Durf te handhaven.
 - » Hanteer een doordacht vergunningenbeleid bij aanvragen van nieuwe bouwprojecten. Hou daarbij rekening met de [overstromingskaarten](#) en de adviezen van de [watertoets](#).
 - » Doe beheerswerken rond waterlopen die wateroverlast en droogte tegengaan. Laat je inspireren door projecten die gerealiseerd worden in het kader van de [Blue Deal](#).
 - » Ga spaarzaam om met water door efficiënter en circulair watergebruik in de stad of gemeente.

Checklist thema klimaatadaptatie:

Klimaatadaptieve acties op het terrein:

- » Maak werk van nieuwe concrete klimaatadaptieve maatregelen of herwerk geplande investeringen en werken tot een klimaatadaptieve uitvoering. Gebruik hiervoor de [klimaatadaptatietools](#) en de lokale klimaatadaptatieadviseurs van de VMM.
- » Goede praktijkvoorbeelden uit de [Green Deal Klimaatbestendige Omgeving](#) kunnen je inspireren bij het ontwerpen, bedenken en uitvoeren van klimaatadaptieve acties. Integreer hun succesverhalen en tools in jouw plannen.

STAP 4:

Creëer draagvlak

Maak van je gemeente een voorbeeld voor andere. Om de voorgaande stappen te laten slagen, zet je best in op sensibilisering en participatie. Betrek burgers en bedrijven om samen een duurzame toekomst te realiseren voor de gemeente.

Via informatiecampagnes en co-creatie voer je samen de geplande acties uit. Met bewustzijn rond hun impact, creëer je niet alleen draagvlak, maar stimuleer je ook innovatieve oplossingen. Betrek hen daarom in een vroeg stadium bij de uitwerking van lokale acties en plannen. Zo krijg je meer begrip voor de te nemen maatregelen.

Stel jezelf deze vragen:

- ☛ Wat moeten burgers weten rond de nieuwe initiatieven?
- ☛ Hoe kunnen we inwoners en bedrijven actief betrekken?
- ☛ Welke bijdrage kunnen burgers leveren aan geslaagde acties?

Checklist:

- ✓ Laat **luchtkwaliteitsmetingen** uitvoeren door burgers en bedrijven. Zo krijg je waardevolle input over de **knelpunten** en betrek je hen in het hele proces.
- ✓ **Sensibiliseer** rond luchtverontreiniging:
 - » Sensibiliseer over de impact van houtverbranding op de gezondheid en geef tips voor milieuvriendelijk gedrag. Gebruik hiervoor het campagnemateriaal over ['Hout het gezond'](#) om draagvlak en begrip voor maatregelen te versterken.
 - » Stimuleer burgers en bedrijven om zich te voet, met de fiets of het openbaar vervoer te verplaatsen. Geef hierbij uiteraard ook zelf steeds het goede voorbeeld.
- ✓ Neem deel aan waterkwaliteitscampagnes en **verhoog het waterbewustzijn**:
 - » Sensibiliseer inwoners en bedrijven via gemeentelijke communicatiekanalen over waterkwaliteit, waterschaarste en wateroverlast. Doe mee met gratis campagnes die de aandacht vestigen op het belang van een goede waterkwaliteit, het zorgzaam omgaan met afvalwater en een intense waterbeleving. Organiseer activiteiten tijdens ['de Week van het Water'](#) (22 tot 30 maart 2025).
 - » Faciliteer actief wateruitwisselingsprojecten waarbij waterstromen worden uitgewisseld tussen bijvoorbeeld landbouw- en andere bedrijven. Laat je inspireren door voorbeeldprojecten uit de ['Proeftuinen Droogte'](#).
- ✓ **Communiceer actief** over de voortgang en impact van je lokale acties.
- ✓ **Laat burgers actief meewerken bij het bedenken en uitwerken van concrete maatregelen.**

